

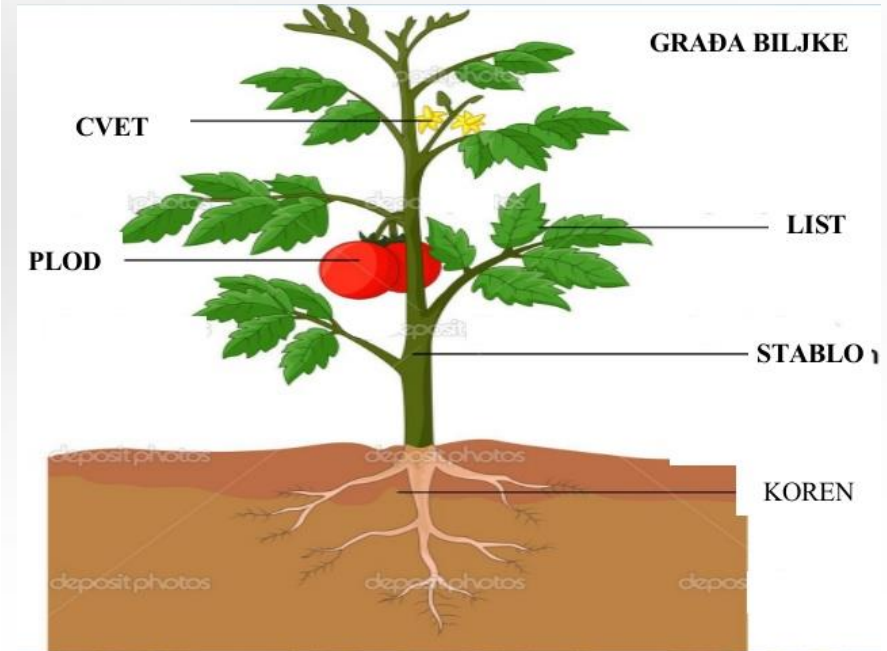
ПРЕДАВАЊА ИЗ АГРОМЕТЕОРОЛОГИЈЕ

**НЕПОВОЉНЕ
ВРЕМЕНСКЕ ПОЈАВЕ
ЗА РАЗВОЈ БИЉАКА
- МРАЗ -**

Проф. др Бранислав Драшковић

- Неповољне временске појаве за развој биљака су:
  - Прољећни и јесењи мразеви
  - Град
  - Суша
  - Неповољне појаве у току презимљавања

Прољећни и јесењи мразеви

- Под појмом мраз подразумевају се температуре ваздуха испод 0 °C
- Мразеви који се јављају на почетку хладног периода године називају се јесењи, док су мразеви на крају хладног периода прољећни
- могу бити веома штетни у зависности од њиховог интензитета и фазе развоја биљке

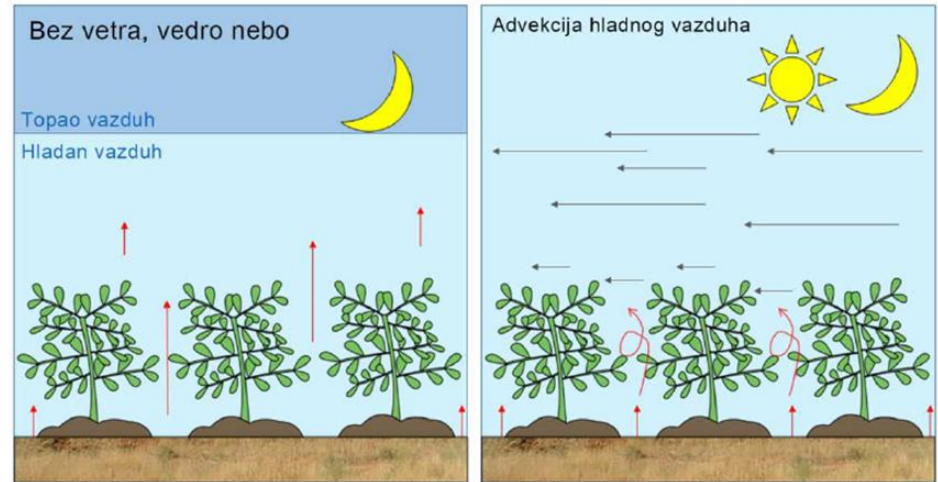

Један од најопаснијих абиотичких стресова за биљке критичан посебно у раним фенофазама развоја

- У нашим крајевима опаснији су прољећни мразеви и то утолико више што се појаве касније, када је вегетација биљака већ почела
- Мразеви се према поријеклу могу подијелити на:
- Адвективне
- Радијационе
- Адвективно-радијационе

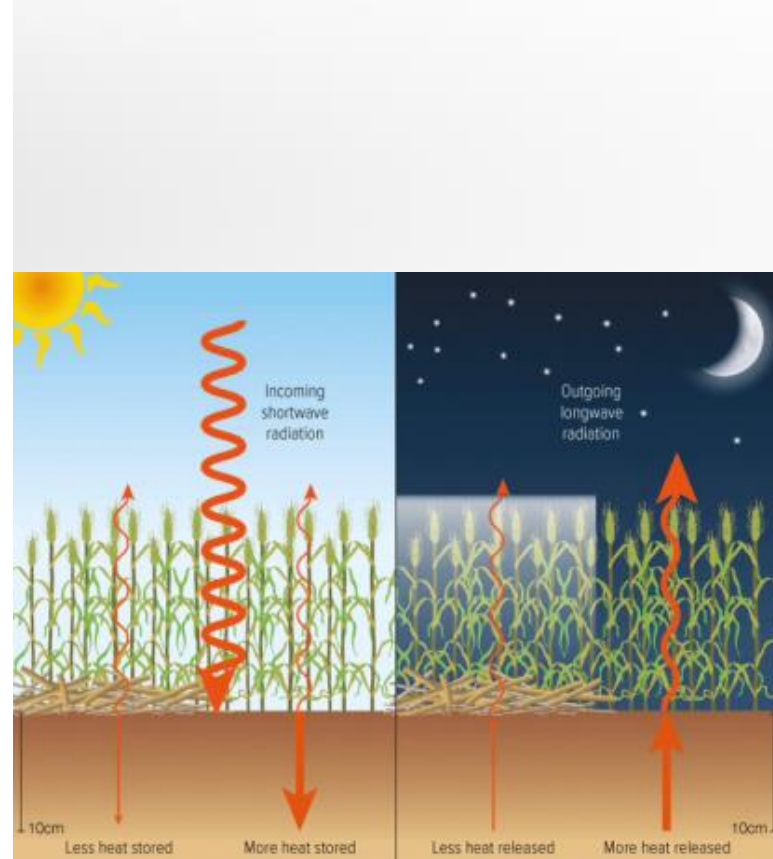
- Адвективни* мразеви настају услед продора хладних ваздушних маса са негативном температуром
- Захватају велику територију и мало зависе од локалних услова

*Адвекција – хоризонтални пренос својстава ваздушне масе (нпр. температуре, влаге) премјештањем ваздуха

- Радијациони* мразеви настају услед интензивног хлађења земљине површине у току ноћи
- Они су углавном локална, микроклиматска појава и зависе од облика рељефа, стања земљине површине, влажности ваздуха и земљишта и других локалних услова
- Трају ноћу, углавном по 5-6 сати (највише 10-так сати), до изласка Сунца

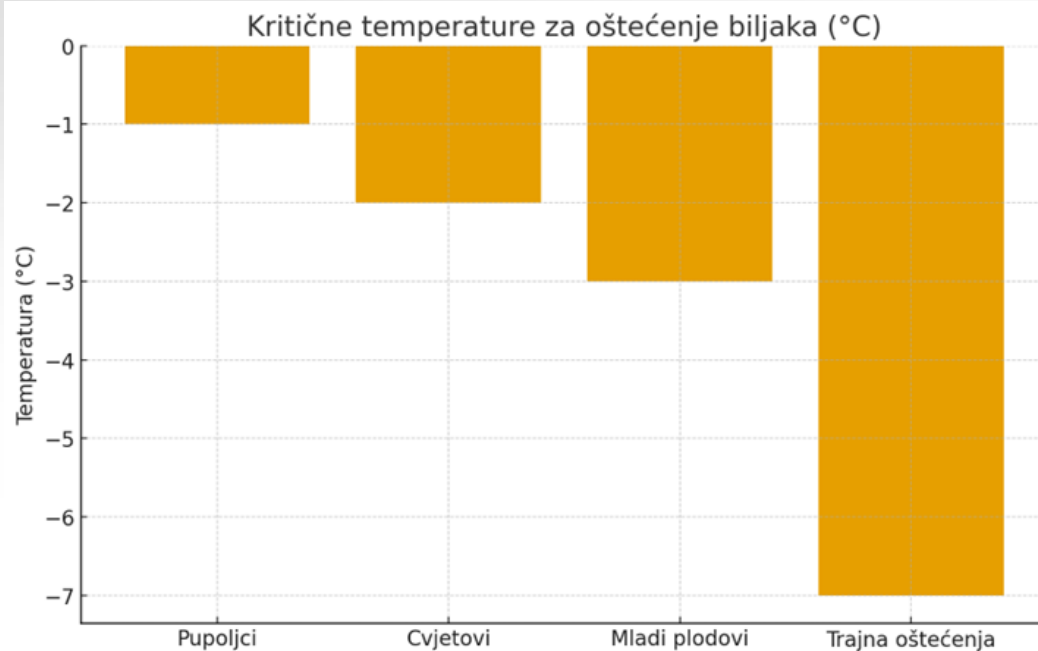
*Радијација - зрачење

- Адвективно-радијациони мразеви образују се услед продора хладног ваздуха и хлађења земље у току ведре ноћи, дакле услед два физичка процеса: адвекције и радијације
- То су најчешће касни јесењи и рани прољећни мразеви који се одликују релативно високим средњим дневним температурама

- Прољећни мразеви се према интензитету могу подијелити на:
  - Слабе (температура од $-0,1\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $-2,0\text{ }^{\circ}\text{C}$)
  - Умјерене (темп. од $-2,1\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $-4,0\text{ }^{\circ}\text{C}$)
  - Јаке (темп. испод $-4,0\text{ }^{\circ}\text{C}$)

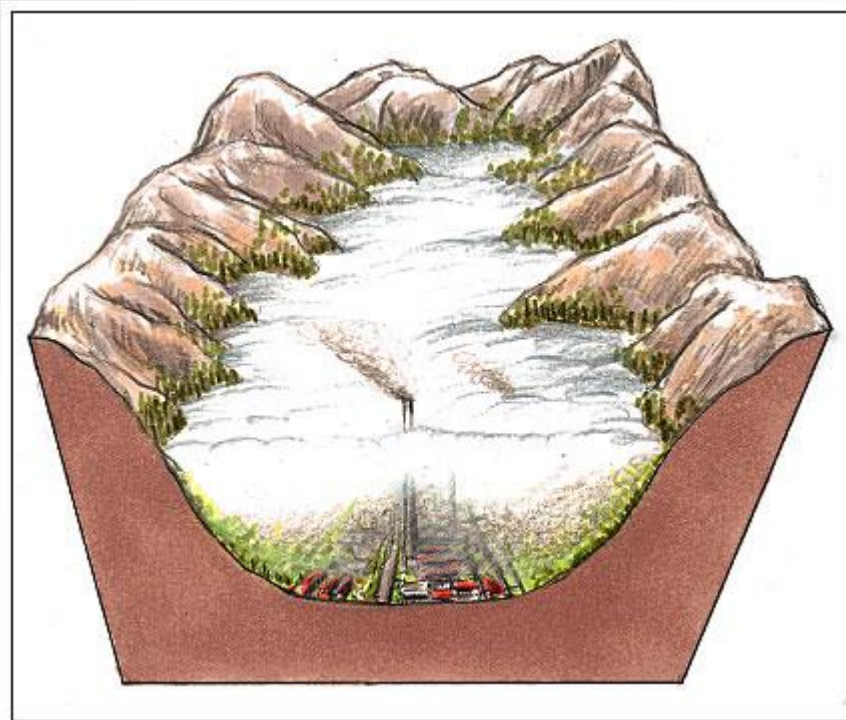
Оваква подјела направљена је јер се између $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$ и $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$ дешавају дјелимична оштећења цвјетова и лишћа биљака а испод $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$ долази до њиховог потпуног измрзавања

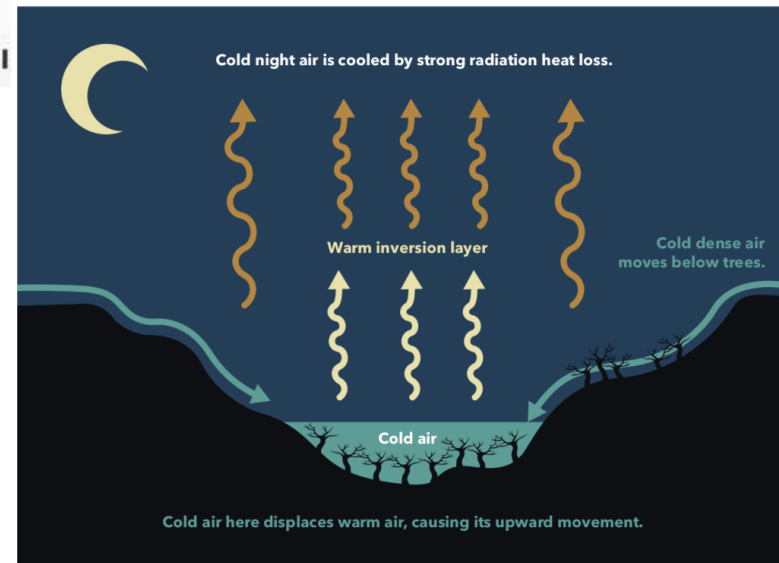

Утицај локалних услова на појаву мразева

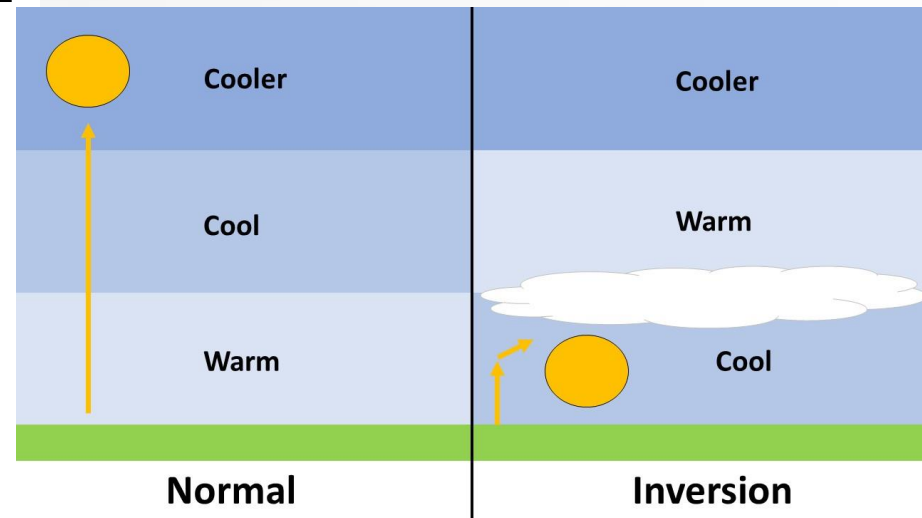
- Од свих локалних услова на појаву мраза највећи утицај има облик рељефа јер он условљава притицање и отицање хладног ваздуха
- Опасност од мразева највећа је у удубљењима у рељефу (долинама, котлинама) јер се она ноћу највише охладе

- Хладни ваздух који је специфично тежи спушта се ка дну котлине и на тај начин се ствара „језгро (или језеро) хладног ваздуха”
- Оваква језгра се могу формирати и у равничарском терену ако нема отицања ваздуха
- Осим рељефа, мразу погодују и тихе и ведре ноћи јер тада сва топлота коју земљиште израчи одлази у слободну атмосферу

- Дакле, тихо вријеме без вјетра погодује појави мраза
- Услјед интензивног излучивања земљине површине непосредно изнад ње се формира слој хладног ваздуха
- Температура тада расте са висином и таква појава назива се температурна инверзија

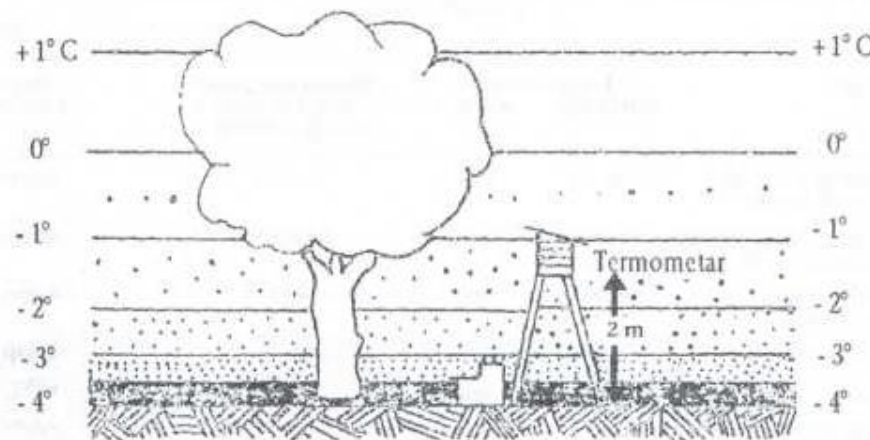
- Вјетар, уколико га има, мијеша нижи хладнији и виши топлији ваздух, што повећава температуру приземног слоја и тако спречава појаву приземног мраза
- Изгледи за појаву мраза се повећавају при већем испаравању, нарочито после кише када је земља влажна
- Такође, на појаву мраза утичу и физичке особине земљишта, прије свега топлотна проводљивост

Oblik reljefa	Hladan vazduh pritanje	oticanje	Promena minimalne t° u poređenju s ravnim terenom	Stepen opasnosti
Vrhovi, gornji i srednji delovi strmih padina	nema	dobro	3 do 5°	najmanji
Vrhovi i gornji delovi blagih nagiba (manje od 10°)	nema	ima	1 do 3°	manji
Doline velikih reka, obale vodotoka	ima	ima	2 do 4°	manji
Ravnice, ravni vrhovi	nema	nema	0°	srednji
Vlažne nizije	nema	nema	od -3° do -6°	veliki
Dno i donji delovi padina uskih, ima vijugavih zatvorenih dolina		skoro nema	od -3° do -5°	najveći
Kotline	ima	nema	od -4° do -6° i više	najveći
Zatvorene široke ravne doline	ima	skoro nema	od -4° do -6° i više	najveći

Осјетљивост биљака на мразеве

- Појава мраза у прољеће представља велику опасност за биљке, прије свега воћке и винову лозу
- Код воћака су најотпорнији неотворени цвјетови (пупољци), док су отворени осјетљиви, посебно млади тек заметнути плодови
- Сам цвијет је најосјетљиви пред потпуно отварање као и у вријеме кад опадају цвијетни листови и замеће се плод

Sl. 11. Raspored temperature vazduha po visini pri inverziji tokom vedre i tihe noći (po

- Према отпорности на мраз биљке се дијеле на:
  - Најотпорније
  - Отпорне (подносе краткотрајне мразеве од – 7 °C до – 10 °C у почетним фазама развића)
  - Средње отпорне (- 5 °C до – 8 °C)
  - Слабо отпорне (- 3 °C до – 4 °C)
  - Неотпорне (- 0,5 °C до – 1,5 °C)

OSETLJIVOST VOĆAKA I VINOVE LOZE NA MRAZ (Young, 1947)

Tab. 17

Vrsta	Faza razvika		
	Pupoljci zatvoreni	Puno cvetanje	Mladi zametnuti plodovi
Jabuka	-3,8°C	-2,2°C	-1,7°C
Kruška	-3,8	-2,2	-1,1
Trešnja	-2,2	-2,2	-1,1
Breskva	-3,8	-2,7	-1,1
Šljiva	-3,8	-2,2	-1,1
Kajsija	-3,8	-2,2	-0,6
Badem	-4,4	-3,3	-1,1
Orah (engl.)	-1,1	-1,1	-1,1
Vinova loza	-1,1	-0,6	-0,6

Vrsta	Početak oštećenja i delimično uginuće			Uginuće većine biljaka		
	Nicanje	Cvetanje	Zrenje (mlečna zrelost)	Nicanje	Cvetanje	Zrenje (mlečna zrelost)
1	2	3	4	5	6	7
Najotpornije prema mrazevima						
Jara pšenica	-9, -10	-1, -2	-2, -4	-10, -12	-2	-4 ^o
Ovas	-8, -9	-1, -2	-2, -4	-9, -11	-2	-4
Ječam	-7, -8	-1, -2	-2, -4	-8, -10	-2	-4
Sočivo	-7, -8	-2, -3	-	-8, -10	-3	-
Mak	-7, -8	-2, -3	-2, -3	-8	-3	-3
Otporne prema mrazevima						
Lupina višeg.	-6, -8	-3	-3	-8, -10	-3, -4	-3, -4
Grahorica	-8, -9	-2, -3	-2, -3	-8	-3	-3, -4
Bob	-6, -7	-2, -3	-	-6	-3	-3, -4
Suncokret	-5, -6	-1, -2	-2, -3	-7, -8	-3	-3
Lan	-5, -7	-1, -2	-2, -4	-7	-2	-4
Konoplja	-5, -7	-1, -2	-2, -4	-7	-2	-4
Šećerna repa	-6, -7	-2, -3	-	-8	-3	-
Stočna repa	-6, -7	-2, -3	-	-8	-3	-
Mrkva	-6, -7	-	-	-8	-	-
Srednje otporne prema mrazevima						
Lupina žuta	-4, -5	-2, -3	-	-6	-3	-
Soja	-3, -4	-2	-	-4	-2	-
Rotkvica	-4, -5	-	-	-6	-	-
Muhar	-3, -4	-1, -2	-	-4	-2	-
Slabo otporne prema mrazevima						
Kukuruz	-2, -3	-1, -2	-2, -3	-3	-2	-3
Proso	-2	-2	-1, -2	-2, -3	-2, -3	-3
Sudanska trava	-2	-2	-1, -2	-2, -3	-2, -3	-3
Krompir	-2	-2	-1, -2	-2, -3	-2, -3	-3
Neotporne prema mrazevima						
Heljda	-1, -2	-1	-1,5, -2	-2	-1	-2
Krastavci	-1, -2	-	-	-2	-	-
Paradajz	-1, -2	-	-	-2	-	-
Pasulj	-0,5, -1,5	-0,5, -1	-2	-1, -1,5	-1	-2
Pamuk	-0,5, -1	-0,5, -1	-	-1	-1	-
Pirinač	-0,5, -1	-0,5	-	-1	-0,5	-
Kikiriki	-0,5, -1	-	-	-1	-	-

Методе борбе против мраза

У зависности од активности које треба предузети да се биљке заштите од мраза, мјере заштите се могу подијелити на пасивне и активне.

- Пасивне мјере укључују:

- ✓ правилан избор положаја воћњака приликом заснивања,
- ✓ контролу влажности тла,
- ✓ присуства травног покривача.

За воћњак није добро ако је постављен у удубљењу у рељефу јер су ту температуре најниже, него на странама брда

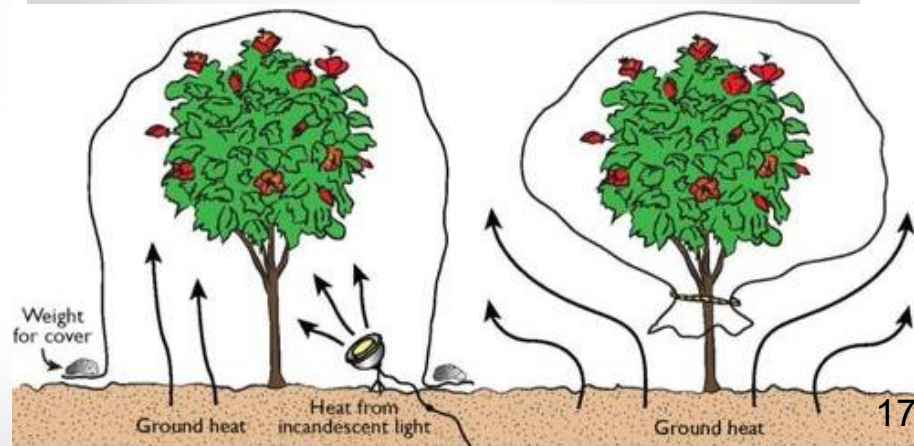
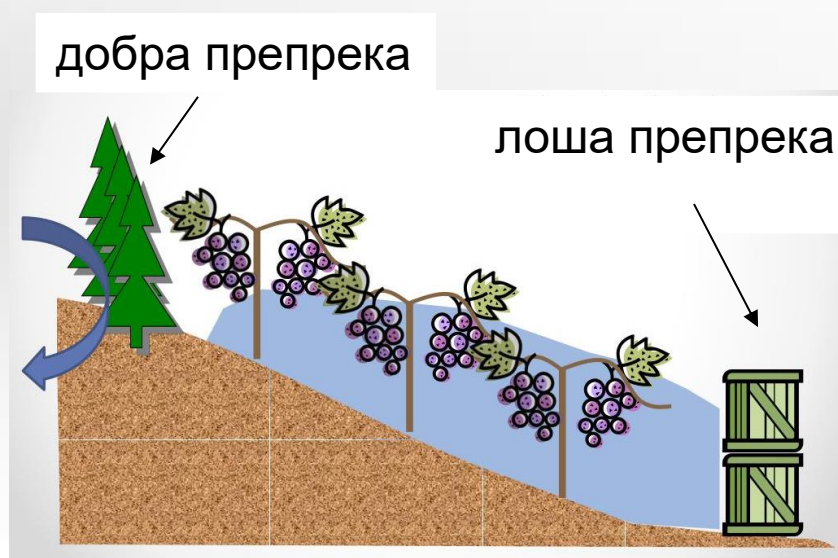
Када је земљиште засићено влагом топлотни капацитет му је већи а алbedo мањи тако да се током дана акумулише већа количина топлоте

Травни покривач се у воћњацима и виноградима понаша као рефлектујућа површина за сунчево зрачење па мање енергије може бити акумулисано у земљишту а интензитет мраза се повећава

- Активне мјере заштите од мраза подразумевају измјену микрометеоролошких услова у биљном склопу
- Ове мјере се темеље на три принципа:
  - Конзервирање топлоте
  - Додавање топлоте
  - Мијешање ваздуха

Препреке за кретање хладног ваздуха могу бити добре и лоше – примјер винограда:

- Конзервирање топлоте има за циљ да се током ноћи, приликом излучивања, задржи што више топлоте
- Ту спадају сљедеће методе заштите:
  - ✓ Покривање биљака
  - ✓ Замагљивање
  - ✓ Задимљавање
  - ✓ Прскање (орошавање)

- Покривање биљака се може вршити разним материјалима:
  - ✓ Отпадни материјал на пољопривредним газдинствима (слама, ђубре, лишће, грање, итд.)
  - ✓ Индустијски производи (тканине, картон, новине, итд.)
  - ✓ Хемијски производи (порозна пјена, стаклена вуна, пластичне фолије и др.)

TEMPERATURNI EFEKAT POKRIVANJA BILJAKA RAZLIČITIM MATERIJALOM
(Aichel, 1963)

Tab. 19.

Sredstva zaštite	Temperaturni efekat
<i>Otpadni materijal</i>	
lišće, iglice od četinarara	1 - 2°C
treset, slama	2 - 3
asura od rogozine	1 - 6
<i>Industrijski proizvodi</i>	
žuške od drveta	2 - 3
džakovi, krpe, talasasti papir	2 - 4
deblji sloj novina	2 - 5
<i>Hemijski proizvodi</i>	
staklena vuna, jednostruko ili dvostruko	4 - 9

- Замагљивање (стварање вјештачке магле) је један од начина да се смањи губитак топлоте излучивањем а тиме и опасност од мраза
- За стварање вјештачке магле користе се разна хемијска средства која се спајају са воденом паром у ваздуху и тако стварају маглу

- Задимљавање је најстарији и најједноставнији облик заштите од мраза
- Изнад биљака се ствара густ покривач од дима који повећава температуру ваздуха
- Ове мјере се најбоље проводе у цијелој долини, већој равници или платоу (величине најмање 30 ha)

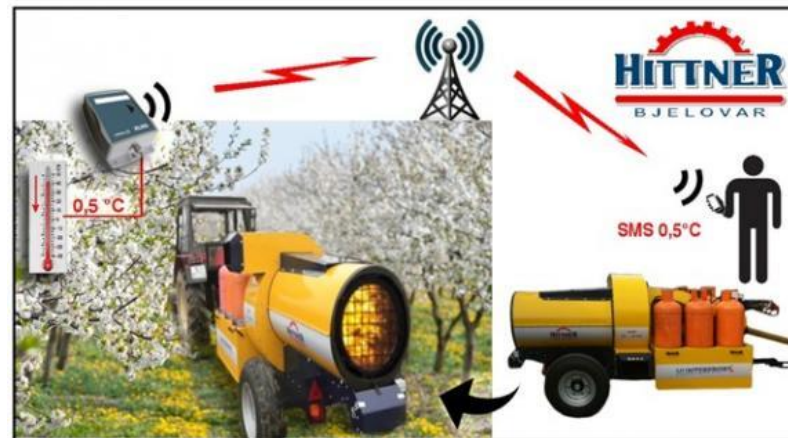

- Прскање или орошавање је најмлађа метода заштите од мраза и за њу је потребно довољно воде, уређај за прскање и добра дренажа земљишта
- При орошавању биљка користи латентну топлоту фузије која се ослобађа када се вода хлади и смрзава и тако надокнађује топлоту изгубљену излучивањем

Важно је да се при орошавању формира спреј а не капљице које кад се заледе могу оштетити биљку

- Додавање топлоте односно загријавање приземног слоја ваздуха је један од најсигурнијих начина заштите од мраза
- За загријавање се користе разне врсте горива које добро сагоријевају, без много дима и чађи, и дају доста топлоте

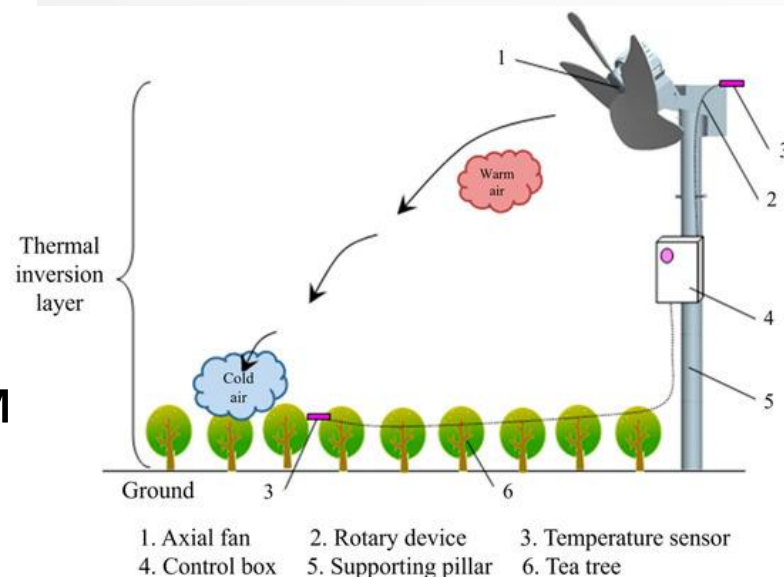

- Од течних горива користи се нафта, од чврстих угаљ, дрво, брикети од угља и др.
- Бољи ефекат се постиже са више мањих пећи него са мање већих
- Приликом загријавања долази до конвективне циркулације односно топао ваздух се уздиже а на његово мјесто долази хладнији

За стварање оваквих услова потребно је много гријача, 120-170 по ха, што значајно поскупљује ову методу

- Мијешање ваздуха путем вјетра смањује могућност појаве мраза јер долази до повишења температуре у приземном слоју ваздуха
- То се може постићи и вјештачким путем коришћењем машина за вјетар и хеликоптера
- Стандардне машине за вјетар имају радијус дјеловања око 90-120 м, у зависности од снаге машине

Истраживања су показала да су машине за вјетар и орошивачи економичнији од гријача иако су почетна улагања већа

- Индиректне методе заштите од мраза предузимају се прије непосредне опасности
- Под њима се подразумјева спречавање или смањење штете од мраза
- У ове мјере спада нпр. избор локација за одређене врсте биљака
- Када се зна дужина вегетационог периода биљке, може се помјерањем рока сјетве избјећи мразни период

**ХВАЛА НА
ПАЖЊИ!**

